

MATURITNÝ OKRUH 11

VETY PODĽA OBSAHU, ZLOŽENIA A ČLENITOSTI

POZNÁMKA: Vety podľa zloženia sú podstatnou súčasťou aj iného maturitného okruhu, treba ich teda dokonale ovládať!

Veta = základná komunikatívna jednotka jazyka tvoriaca významový a formálny celok

Vety podľa obsahu (modálnosti)

a/ oznamovacia veta: oznam, konštatovanie

Urobil som si domácu úlohu.

b/ opytovacia veta:

zisťovacie otázky (odpoveď *áno* alebo *nie*)

Urobil si si domácu úlohu? *Áno. / Nie.*

doplňovacie otázky (odpovedáme celou vetou)

Z čoho máš domácu úlohu? *Z matematiky.*

c/ rozkazovacia veta: príkaz, zákaz

Urob si domácu úlohu!

d/ želacia veta: želanie, pozdrav, blahoželenie (často častica *by*)

Bodaj by to tak bolo!

Pekný deň!

Nech sa ti darí.

>>> **Všetky druhy viet môžu mať aj formu zvolania!**

Ide to!

Čo si to urobil?

Musím vyzdraviť.

(zvolanie sa v ústnom prejave vyjadrí zvýraznenou intonáciou)

Vety podľa zloženia

a/ jednoduchá veta: obsahuje 1 prísudok

- **holá veta** (iba hlavné vetné členy)

Mama varí.

- **rozvitá veta** (aj vedľajšie vetné členy)

Moja mama varí obed.

- **s viacnásobným vetným členom**

Mama, brat a ja varíme obed.

b/ súvetie: obsahuje viac prísudkov

- **jednoduché súvetie** (2 vety)

θ prirad'ovacie súvetie: vety sú gramaticky rovnocenné, spojené prirad'ovacou spojkou alebo bezspojkovo

× zlučovacie = *Mama varí a perie.*

× stupňovacie = *Mama nielen varí, ale aj perie.*

× odporovacie = *Mama varí, ale neperie.*

× vylučovacie = *Mama alebo varí, alebo perie.*

θ podrad'ovacie súvetie: hlavná veta je nadradená, vedľajšia veta podradená, vedľajšia veta je vetným členom hlavnej vety (hlavnouvetou sa môžeme opýtať, vedľajšou odpovedať)

× podrad'ovacie súvetie s vedľajšou vetou prívlastkovou

Tu je dom, v ktorom bývam. (Aký je to dom? V ktorom bývam.)

× podrad'ovacie súvetie s vedľajšou vetou predmetovou

Mali by sme sa rozprávať o tom, čo nás trápi. (O čom by sme sa mali rozprávať? O tom, čo nás trápi.)

× podrad'ovacie súvetie s vedľajšou vetou príslovkovou (miestna, časová, spôsobová, príčinná)

Budeme čakať tam, kde sme sa dohodli. (Kde budeme čakať? Tam, kde sme sa dohodli.)

Chráni ho, lebo ho má rada. (Prečo ho chráni? Lebo ho má rada.)

× podrad'ovacie súvetie s vedľajšou vetou podmetovou

Hnevalo ma, že ju tu nevidím. (Čo ma hnevalo? Že ju tu nevidím.)

Kto nič nerobí, nič nepokazí. (Kto nič nepokazí? Kto nič nerobí.)

× podrad'ovacie súvetie s vedľajšou vetou prísudkovou

Peter je taký, že sa s každým porozpráva. (Aký je? Taký, že sa s každým porozpráva.)

- **zložené súvetie** (3 a viac viet) *Nevedel, čo sa sa deje, a preto odišiel.*

Ak nezlezieš, spadneš a rozbiješ si koleno.

Vety podľa členitosti

a/ dvojčlenná veta = obsahuje podmet a prísudok

- úplná dvojčlenná veta (vyjadrený podmet) *Tomáš nechcel ísť do obchodu.*

- neúplná dvojčlenná veta (nevyjadrený podmet) *Nechcel ísť do obchodu.*

b/ jednočlenná veta = neobsahuje podmet a prísudok, iba vetný základ

>>> *Jednočlennými vetami pomenúvame prírodné javy a úkazy, fyzické a duševné stavy, názvy, výkriky, prejavy citov a pocitov, nápisy, príkazy a zákazy.*

- slovesná jednočlenná veta (vetný základ = sloveso)

Sneží. Blýska sa. Zle sa mu spalo. Nechce sa mi vstávať.

- neslovesná jednočlenná veta (vetný základ = podstatné meno, príslovka, citoslovce, prídavné meno, častica)

Mestský úrad. Joj! Výborne. Prísne tajné! Pýcha a predsudok. Lekárneň. Mami!

SVETOVÝ REALIZMUS

(2. pol. 19. storočia - začiatok 20. storočia)

- priemyselná revolúcia, rozvoj prírodných vied (Darwin, Pasteur)

⇒ **realizmus sa snaží objektívne zobrazit' skutočnosť** (prevláda rozum nad citom, objektívnosť nad subjektívizmom)

! realizmus zobrazuje **bežný život**, snaží sa **analyzovať charakter rôznych ľudských typov** (postavy zo všetkých spoločenských vrstiev), častá je **psychologizácia postáv**, resp. **typizácia** (postava zastupuje celú spoločenskú vrstvu), **vševediaci rozprávač** (detailne opisujúci), časté **používanie irónie a satiry**

autori realizmu = kritici spoločnosti

hlavné žánre realizmu: **román, novela, poviedka**, t.j. prevláda literárny druh **PRÓZA** (autor má tak väčší priestor pre detailné stvárnenie spoločnosti)

NATURALIZMUS: nadviazal na realizmus (chcel sa ešte viac priblížiť k zobrazovaniu skutočnosti), **človek = súčasť prírody**, zobrazuje **najnižšie vrstvy spoločnosti**, **tematika alkoholizmu, prostitúcie, nezamestnanosti**, využívajú sa **vulgarizmy, argot**

- predstaviteľ **Émile Zola** (romány *Bruchó Paríža*, *Zabijak*, *Nana*) ⇒ na Slovensku **L. N. Jége**

Francúzsky realizmus

Honoré de Balzac

hlavná téma jeho diel = **svet a medziľudské vzťahy ovládané peniazmi** (majetok, kariéra a sláva nenapĺňajú človeka šťastím)

román **Otec Goriot !!!**

- tragický príbeh obetavého otca, ktorý celý majetok rozdal dcéram (Delphine, Anastasie) a napokon zomiera osamotený v penzióne (čím vyššie postupuje v jeho budove, tým je chudobnejší)

Goriot = starý obchodník, pomaly umiera „vysávaný“ citovo i finančne svojimi dcérami, typ nešťastnej postavy, ktorá svojou až chorobnou láskou dcéry odpudzuje

Eugène Rastignac = mladý študent plný ideálov, motivovaný nedostatkom majetku sa snaží preniknúť do vyššej spoločnosti, charakterizuje ho kontrastnosť (vie byť citlivý, pochybujúci, ale i vypočítavý)

- v románe vystupujú **predovšetkým záporné postavy**

- **v závere skutočná smrť** (Goriotova) a **smrť morálna** (Rastignac sa stáva milencom Goriotovej dcéry a dúfa, že vďaka nej sa dostane do vyššej spoločnosti)

hlavný motív diela: postupná strata ilúzií a zmena ľudských charakterov

„Človek nie je dobrý ani zlý, spoločnosť ho nekazí, človek iba podlieha prostrediu, v ktorom žije.“

Henri Stendhal

- **kritik aristokracie**, *hrdinovia* = ľudia, ktorí nedokážu uskutočniť svoje sny vo vtedajšej spoločnosti (riešia konflikt citový a spoločenský)

román **Červený a čierny** (názov podľa farby vojenskej uniformy a kňazského odevu, resp. farby rulety)

- Julien Sorel sa stáva dôstojníkom, neskôr kňazom a vychovávateľom (len preto, aby skoncoval s chudobou), v spoločnosti ale stúpa len vďaka náklonnosti žien, ktoré s ním podvádžajú svojich manželov, keď sa dostáva pred súd (postrelil milenkú) odmietamilosť a volí smrť ⇒ pred smrťou viní spoločnosť z toho, čím sa stal

Gustave Flaubert

román **Pani Bovaryová**

- dráma Emmy Bovaryovej, ktorá poruší spoločenské normy, dopustí sa nevery (dôvody sú zaneprázdnenosť manžela lekára, nuda a túžba po romantickej láske), milenci ju zneužívajú a napokon spácha samovraždu

Zaujímavosť: vo francúzskej realistickej literatúre častokrát nájdeme motív sklamanej ženy a postavy ctižiadostivých mladíkov túžiacich po kariére a majetku (aby to dosiahli, zneužívajú ženy) ⇒ porovnaj s Balzacovým otcom Goriotom !

Anglický realizmus

Charlotte Bronteová

romanticko-realistický román **Jana Eyrová** ⇒ sirota Jane pracuje ako guvernanka u pána Rochestra, zamiluje sa doňho a po prekonaní mnohých prekážok sa zosobášia

Emily Bronteová

romanticko-realistický román **Búrlivé výšiny** ⇒ príbeh lásky Heatcliffa a Catherine, ktorá im (a všetkým naokolo) priniesla iba nešťastie, romanticky prežívaná láska, ale realisticky zobrazené vzťahy ľudí na anglickom vidieku

Charles Dickens

- pri písaní sa inšpiroval svojím životom (väzenie pre dlžníkov, detská práca, školský systém)

hlavná téma jeho diel = **kritika sociálneho systému**

román **Oliver Twist** ⇒ príbeh sirotu-chlapca, ktorý sa dostane do zlej spoločnosti zlodějov, autor zobrazil ľudí z periferie spoločnosti (okrajových štvrtí Londýna), záver románu = romantický (chlapec nachádza svojich príbuzných)

román **Veľké nádeje** ⇒ príbeh sirotu-chlapca, ktorý pomôže mužovi utekajúcemu z väzenia, Pip sa neskôr stáva dedičom väznového majetku, zaľúbi sa do dievčiny z vyššej spoločnosti (stráca ju)

novela **Vianočná koleda** ⇒ bohatý lakomec vyženie od svojich dverí koledníka, na Štedrý večer sa stretáva s 3 duchmi Vianoc a uvedomuje si bezcitnosť svojho konania, ale aj zbytočnosť dovtedajšieho života

⇒ jediné dielo s hlavnou ženskou postavou = **Malá Dorritka**

Ruský realizmus

1. nevoľníctvo
2. cárska tyrania

Lev Nikolajevič Tolstoj

román **Anna Kareninová !!!** „Moja je pomsta, moja je odplata.“ **POZNÁMKA:** Súčasť aj iného MO.

- podrobné **obrazy ruského života v 19.storočí** (svadba, narodenie dieťaťa, pohreb, spôsob cestovania, ...)
- **autoštylizácia autora** v postave **Levina** (nachádza zmysel života na vidieku, v prírode)
- **motív „padlej ženy“** (objavuje sa i vo Flaubertovej *Pani Bovaryovej*)
- **3 dejové línie** (Anna a Vronský, Levin a Kitty, rodina Oblonskovcov)
- Anna opúšťa manžela a dieťa kvôli Vronskému (aj keď predtým vraví svojej švagrinej, že nie je nič dôležitejšie ako rodina a dobré vzťahy v manželstve), Kareninovi žena nechýba, skôr sa bojí škandálu a konca kariéry
- **Anna sa dostáva do konfliktu so spoločnosťou**, ktorá jej vyčíta, že opustila kvôli milencovi rodinu
- aj keď Vronskému porodí dieťa, nie je šťastná a nespravodlivo ho obviňuje z nevery, Vronský ju opúšťa
⇒ pre Annu je rozhodnutie spáchať samovraždu skokom pod vlak únikom z neriešiteľného konfliktu s vlastnou spoločenskou triedou

- syntéza historického, vojnového, rodinného, psychologického a filozofického románu
- hlavným hrdinom je ruský národ (=kolektívny hrdina), vystupujú tu i skutočné historické osobnosti (spolu cca. 250 postáv)
- striedanie časových a priestorových pásiem ⇒ **tzv. román-rieka**

dejový rámec: Napoleonovo ťaženie do Ruska a odpor ruského ľudu na čele s generálom Kutuzovom, na pozadí týchto udalostí sa odvíja príbeh troch ruských rodín (zameriava sa predovšetkým na Andreja Bolkonského a Natašu, ktorá sa postupne mení z naivného dievčaťa na dospelú ženu, ktorá nachádza šťastie v manželstve s Pierrom Bezuchovom)

Fiodor Michajlovič Dostojevskij

zakladateľ psychologického románu

hlavná téma jeho diela = **utrpenie**

román **Zločin a trest !!!** ⇒ študent Raskoľnikov zabije starú úžerníčku v presvedčení, že mravný cieľ je možné dosiahnuť aj nemorálnymi prostriedkami (tvrdí, že nič zlé nevykoná, pretože odstráni „škodlivú bytosť“), k zmene v jeho myslení dochádza vo vyhnanstve pri čítaní evanjelií

Obsah románu, ako ho videl sám Fiodor Michajlovič Dostojevskij v ranom štádiu vzniku:

Je to psychologický záznam o jednom zločine. Odohráva sa v súčasnosti v tomto roku (poznámka t. j. 1865). Mladý človek, vylúčený spomedzi poslucháčov univerzity, malomeštiackeho pôvodu, z ľahkomyselnosti, z názorovej rozkolisanosti podľahol niektorým “nedonosným” ideám, ktoré sa vznášajú vo vzduchu a rozhodol sa jedným razom zbaviť svojej hanebnej situácie. Rozhodol sa zabiť jednu starenu, vdovu po titulárnom radcovi, ktorá požičiava peniaze na percentá. Starena je hlúpa, hluchá, chorá, lakomá, berie židovské percentá, je zlá a utláča iný život tým, že pri sebe mučí ako slúžku svoju mladšiu sestru. “Je nanič”, “Prečo len žije”, “Je vôbec nejak užitočná?” atď. – Tieto otázky metú mladého muža. Rozhodne sa ju zabiť a okradnúť s úmyslom zariadiť šťastný život svojej matke, ktorá žije na vidieku, zbaviť sestru, ktorá robí spoločníčku v jednej statkárskej rodine chlípnych ambícií hlavy tejto rodiny, ambícií, ktoré jej hrozia skazou, dokončiť štúdium odísť za hranice a potom byť celý život čestným, pevným, neochvejným pri plnení “humánnej povinnosti voči ľudstvu”, čím sa pochopiteľne “zmyje zločin”, ak sa dá vôbec nazvať zločinom čin spáchaný na starene hluchej, hlúpej, zlej a chorej, ktorá sama nevie načo žije na svete, a ktorá by možno tak ako tak za nejaký mesiac zomrela. Čistou náhodou sa mu podarilo svoj úmysel uskutočniť rýchlo a úspešne. Potom uplynie takmer mesiac, než nastane definitívna katastrofa. Žiadne podozrenie na neho nepadá a ani padnúť nemôže. Tu sa práve rozvíja psychologický proces zločinu. Pred vrahom sa objavujú neriešiteľné otázky, netušené a neočakávané pocity trýznia neho srdce. Božia pravda, pozemský zákon si vymáhajú svoje a vrah končí tým, že je donútený sa priznať.

Rodion Romanovič Raskoľnikov:

Raskoľnikov je univerzitný študent v Petrohrade. Pochádza z vidieka, kde žije jeho mama a sestra Avdotia (v románe skoro po celý čas v zdobnelej/domáckej forme Duňa). Dostojevskij už v jeho mene poodhaľuje to, čo je príznačné pre Raskoľnikovovo konanie. Rozpornosť, dvojakoť (nie dvojtvárnosť), lavírovanie medzi extrémami – rozkol, rusky raskoľ/raskol, v osobnosti človeka nachádzajúceho sa v krízovej situácii. Raskoľnikov počas štúdia napísal a uverejnil článok v ktorom rozdelil ľudí na dva typy. Obyčajní, žijú v pokore a dodržiavajú zákony. Neobyčajní, majú právo dovoliť svojmu svedomiu prekročiť morálne zákony a obetovať svojmu cieľu i životy iných ľudí. Sám o svojej myšlienke vraví: „Prvá kategória, čiže materiál, všeobecne povedané sú ľudia vo svojej podstate konzervatívni, solídni, žijú v poslušnosti a radi sú poslušnými. Podľa mňa

sú aj povinní byť poslušnými, lebo to je ich poslanie, a to rozhodnutie nie je pre nich nič ponižujúce. Druhá kategória – všetci porušujú zákon, sú boritelia alebo k tomu majú sklony, podľa schopností. Zločiny týchto ľudí sú však relatívne a rozmanité; väčšinou vyžadujú v rôznych vyhláseniach zbúranie existujúceho v mene lepšieho. Ale ak taký človek potrebuje pre svoju ideu prekročiť trebárs cez mŕtvolu, cez krv, myslím, že si môže vo svojom vnútri podľa svedomia, dať povolenie prekročiť cez krv.“ Práve táto idea ho dovedie k zločinu dvojnásobnej vraždy a lúpeže. Chce sám sebe dokázať, že patrí k typu napoleonských ľudí a teda má právo prekročiť zákony bežných ľudí. Odhodlá sa k činu (treba však uznať, že nekoná zo sebeckých pohnútok – chce zabrániť sestre, aby sa obetovala za neho a za mamu v manželstve s chladným a vypočítavým Lužinom). Následné výčitky svedomia ho však doženú na pokraj duševných síl a aj prostredníctvom rozhovorov so Soňou uzná, že spáchal zločin.

*román **Bratia Karamazovci** ⇒ dielo s detektívnou zápletkou, traja bratia (Dmitrij – temperamentný, Ivan – racionalista, Aľoša – dobrák), ich otec má nemanželského syna Smerďakova (zlý, plný nenávisti, pracuje ako sluha v otcovom dome), Smerďakov zabíja starého Karamazova a z vraždy je obvinený Dmitrij, ktorý odchádza na Sibír (trest prijíma s pokorou, aj keď vie, že je nevinný), Smerďakov trpí výčitkami svedomia a prizná sa Ivanovi, Ivan si smrť otca dáva za vinu (povedal totiž Smerďakovi, že vo svete bez Boha je „všetko je dovolené“ a ten následne zabil ich otca) a zblázni sa ⇒ v románe *otázka viery v Boha, otázka viny a trestu**